

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2022 m. vasario 24 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės (pranešėja), Sigitos Rudėnaitės (kolegijos pirmininkė) ir Antano Simniskio,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo J. Ž. kasacinį skundą dėl Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 8 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo J. Ž. ieškinį atsakovei Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos dėl Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos sprendimų panaikinimo ir įpareigojimo patvirtinti žemės sklypo kadastrinius matavimus; tretieji asmenys Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos, valstybės įmonė Registrų centras, A. K., V. P. ir A. Z.

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių dalyvaujančių byloje asmenų informavimą ir jų išklusimą apie teismo ketinimą išeiti už ieškinio ribų ir spręsti sandorio pripažinimo niekiniu teismo *ex officio* (savo iniciatyva) klausimą, teismo teisę *ex officio* spręsti dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties negaliojimo klausimą ir žemės plano reikšmę šios teisės įgyvendinimui, trečiųjų asmenų įtraukimą į bylą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovas prašė teismo panaikinti: Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos (toliau – ir NŽT) Kretingos skyriaus 2015 m. rugsėjo 10 d. sprendimą Nr. 14SK-1073-(14.14.110) ir juo nustatytus 3,3245 ha rajoninio kelio Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė žemės sklypo, unikalus Nr. 4400-3962-8030, kadastro duomenis; NŽT 2019 m. balandžio 4 d. sprendimą Nr. 1SS-634-(5.59 E.), kuriuo netenkintas skundas dėl NŽT 2015 m. rugsėjo 10 d. sprendimo; NŽT Kretingos skyriaus 2020 m. vasario 13 d. žemės sklypo kadastro duomenų bylos tikrinimo aktą Nr. 14KAM-5795, kuriuo žemės sklypo ribos neatitinka teritorijų planavimo dokumento, nes jo ribos persidengia su gretimo žemės sklypo ribomis; įpareigoti atsakovę per 20 darbo dienų nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo sprendimu patvirtinti 0,2320 ha žemės sklypo (*duomenys neskeltini*) kadastro duomenis, nustatytus UAB „Klaipėdos inžineriniai tyrinėjimai“.
3. Ieškovas nurodė, kad jam nuosavybės teise priklauso pagal preliminarinius matavimus 0,2320 ha žemės sklypas. Ieškovas kreipėsi dėl sklypo tikslių kadastrinių matavimų atlikimo į UAB „Klaipėdos inžineriniai tyrinėjimai“, ši ieškovui nurodė, kad negali nustatyti žemės sklypo ribų pagal pateiktą pirminį žemės sklypo planą, nes jo dalį perdengia gretimas 3,3245 ha valstybinės žemės sklypas, sutampantis su (*duomenys neskeltini*). Pastarąsias sklypas buvo suformuotas ir jo kadastro duomenys patvirtinti NŽT Kretingos rajono skyriaus vedėjo 2015 m. rugsėjo 10 d. sprendimu. NŽT Kretingos rajono skyriaus 2019 m. balandžio 4 d. sprendimu atmetas ieškovo prašymas panaikinti NŽT Kretingos rajono skyriaus 2015 m. rugsėjo 10 d. sprendimą. Ieškovo teigimu, minėti sprendimai turėtų būti panaikinti, nes nėra jokio teritorijų planavimo dokumento ar žemės valdos projekto, pagal kurį būtų suplanuotas šis sklypas. Sklypo kadastriniai matavimai buvo atlikti nesilaikant nustatytos tvarkos, nekviečiant ieškovo į sklypo ribų pažėklinimo–parodymo procedūras ir dėl šių procedūrų nebuvimo ieškovas neturėjo galimybių laiku ginti savo pažeistas teises. Dėl realių visuomenės poreikių ieškovo nuosavybės teisė į jo žemės sklypą išimties tvarka galėjo būti paimta, tačiau tai turėjo būti padaryta pagal įstatymą, teisingai kompensuojant.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

4. Plungės apylinkės teismas 2021 m. sausio 6 d. sprendimu ieškinį tenkino iš dalies: panaikino Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos Kretingos skyriaus 2015 m. rugsėjo 10 d. sprendimą Nr. 14SK-1073-(14.14.110.) ir juo nustatytus žemės sklypo, unikalus Nr. 4400-3962-8030, kadastro duomenis; panaikino Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos vadovo 2019 m. balandžio 4 d. sprendimą Nr. 1SS-634-(5.59 E.); panaikino *ab initio* (nuo sudarymo momento) 1992 m. rugsėjo 24 d. Kretingos rajono valdybos potvarkio Nr. 454v dalį, kuria V. Ž., gimusiam (*duomenys neskeltini*), buvo leista pirkti 0,0301 ha plotą 0,2320 ha žemės sklype (*duomenys neskeltini*), patenkančią į valstybinės reikšmės kelią – rajoninį kelią Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė (unikalus Nr. 4400-3962-8030); panaikino *ab initio* 2000 m. birželio 16 d. Kretingos rajono valdybos sprendimo Nr. 101 dalį, kuria nustatytos žemės sklypo (*duomenys neskeltini*) ribos ir dydis; panaikino *ab initio* 2000 m. rugpjūčio 3 d. Klaipėdos apskrities viršininko įsakymo Nr. 1834 dalį, kuria V. Ž. leista pirkti 0,0301 ha plotą 0,2320 ha žemės sklype (*duomenys neskeltini*), patenkančią į valstybinės reikšmės kelią – rajoninį kelią Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė (unikalus Nr. 4400-3962-8030); panaikino *ab initio* 2000 m. rugsėjo 5 d. valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties Nr. P56/2000-0294, 2012 m. spalio 10 d. paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimo Nr. VK-5806 ir 2018 m. spalio 17 d. paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimo Nr. VK-6090 dalis, kurių pagrindu ieškovas J. Ž. įgijo 0,0301 ha plotą 0,2320 ha žemės sklype (*duomenys neskeltini*), patenkančią į valstybinės reikšmės kelią – rajoninį kelią Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė (unikalus Nr. 4400-3962-8030); taikė restituciją ir grąžino natūra Lietuvos Respublikos nuosavybės 0,0301 ha iš 0,2320 ha ploto žemės sklypo (*duomenys neskeltini*), kuris patenka į valstybinės reikšmės kelio – rajoninio kelio Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė (unikalus Nr. 4400-3962-8030) ribas, ir priteisė iš Lietuvos Respublikos 1095,02 Eur ieškovo J. Ž. naudai; kitą ieškinio dalį atmetė.
5. Teismas nustatė, kad ieškovui J. Ž. asmeninės nuosavybės teise priklauso 0,2320 ha žemės sklypas (*duomenys neskeltini*) su jame esančiais

statiniais (*duomenys neskeltini*). Žemės sklypas buvo suformuotas pagal 2000 m. rugsėjo 5 d. atliktus preliminarinius matavimus. Ieškovo žemės sklypas ribojasi su Lietuvos Respublikai priklausančiu žemės sklypu – 3,3245 ha ploto V kategorijos rajoniniu keliu Darbėnai–Grūšlaukė Nr. 2311, unikalus Nr. 4400-3962-8030, kurį patikėjimo teise valdo Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos, šis žemės sklypas buvo suformuotas 2015 m. rugsėjo 10 d. NŽT Kretingos skyriaus sprendimu Nr. 14SK-1073-(14.14.110.). Valstybinio žemės sklypo ribos per 301 kv. m persidengia su ieškovui nuosavybės teise priklausančio žemės sklypo dalimi, kurio ribos buvo nustatytos pagal preliminarinius matavimus. NŽT 2019 m. balandžio 4 d. sprendimu Nr. 1SS-634-(5.59 E.) atmetas ieškovo skundas dėl NŽT Kretingos skyriaus 2015 m. rugsėjo 10 d. sprendimo panaikinimo. Ieškovo J. Ž užsakyму UAB „Klaipėdos inžineriniai tyrinėjimai“ parengė jo sklypo kadastro duomenų bylą, ją pateikė NŽT Kretingos skyriui patikrinti, pastarasis 2020 m. vasario 13 d. tikrinimo akte Nr. 14KAM-5795 nurodė, kad kadastro duomenų byla parengta iš esmės teisingai, bet žemės sklypo ribos neatitinka teritorijų planavimo dokumento, nes jo ribos persidengia su gretimo žemės sklypo ribomis.

6. Teismas nurodė, kad iš UAB „Klaipėdos inžineriniai tyrinėjimai“ 2020 m. vasario 18 d. parengto žemės sklypų ribų persidengimo plano M 1:500 matyti, kad žemės sklypų ribos persidengė per 301 kv. m, o tai viršija maksimalią leistiną paklaidą (apie 96 kv. m), nustatytą Vyriausybės 2002 m. balandžio 15 d. nutarimu Nr. 534 patvirtintų Nekilnojamojo turto kadastro nuostatų 1 priede. Ieškovas, kaip gretimo žemės sklypo savininkas, į ginčo sklypo ribų nustatymo procedūrą nebuvo kviečiamas, ginčo sklypo ribos vietovėje nebuvo ženklintos ir žemės sklypo ribų paženklinimo-parodymo aktas nebuvo pildomas.
7. Iškilus abejonų, ar NŽT generalinio direktoriaus 2005 m. gegužės 5 d. įsakymu Nr. 1P-105 patvirtintų Kelio kadastro duomenų bylos rengimo taisyklių 42 punkte nustatyta išimtis, leidžianti neženklinti kelio juostos užimamo žemės sklypo ribų vietovėje ir nepildyti žemės sklypo ribų paženklinimo-parodymo akto, taigi ir nekviesti į sklypo ribų nustatymo procedūrą gretimų sklypų savininkų ar jų įgaliotų asmenų, atitinka aukštesnės galios teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, teismas 2020 m. rugpjūčio 7 d. nutartimi kreipėsi į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą su prašymu patikrinti Taisyklių 42 punkto nuostatų teisėtumą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2020 m. spalio 21 d. sprendimu administracinėje byloje Nr. e1-18-415/2020 konstatavo, kad Kelio kadastro duomenų bylos rengimo taisyklių 42 punktą (2013 m. sausio 24 d. įsakymo Nr. 1P-(1.3.)-40 redakcija) prieštaravo konstituciniam teisinės valstybės principui, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastro įstatymo 8 straipsnio 3 dalies 1 punktui (2006 m. gruodžio 21 d. įstatymo Nr. X-1007 redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 15 d. nutarimu Nr. 534 patvirtintų Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastro nuostatų 32.1.1 punktui (2014 m. balandžio 1 d. nutarimo Nr. 303 redakcija) bei 32.1.1.4 punktiui (2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 695 redakcija).
8. Teismas pripažino, kad valstybinio žemės sklypo, unikalus Nr. 4400-3962-8030, geodezinių matavimų planas parengtas pažeidžiant kadastrinių duomenų tikslinimo procedūras. Todėl teismas nusprendė panaikinti 2015 m. rugsėjo 10 d. NŽT Kretingos skyriaus sprendimą Nr. 14SK-1073-(14.14.110.), kuriuo buvo patvirtinti valstybinio žemės sklypo kadastro duomenys, parengti vadovaujantis aukštesnės teisinės galios teisės aktams prieštaraujancia Taisyklių nuostata, kartu su NŽT 2019 m. balandžio 4 d. sprendimu.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinta, kad civilinėje byloje dėl žemės sklypo ribos nustatymo teismas yra įpareigotas savo iniciatyva (*ex officio*) patikrinti, ar žemės sklypo pirkimo-pardavimo sutartis dėl žemės sklypo dydžio (viso ar jo dalies) yra galiojanti, t. y. ar ji nėra niekinė. Teismo sprendimas dėl žemės sklypo ribos nustatymo negali būti grindžiamas niekiniais sandoriais, nes jie nesukuria civilinių teisių ir pareigų (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.78 straipsnio 1, 3, 5 dalys) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 15 d. nutartis Nr. 3K-3-453/2010). Tais atvejais, kai yra akivaizdus sandorio negaliojimo pagrindas ir nereikia rinkti papildomų įrodymų, teismas *ex officio* gali pripažinti sandorį negaliojančiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30-1075/2019).
10. Teismas nurodė, kad ieškovo tėvui V. Ž. 1992 m. rugsėjo 24 d. Kretingos rajono valdybos potvarkiu Nr. 454v leista nusipirkti 2320 kv. m žemės sklypą prie nuosavybės teise valdomų pastatų adresu (*duomenys neskeltini*). 2000 m. rugpjūčio 3 d. Klaipėdos apskrities viršininko įsakymu Nr. 1834 V. Ž. leista nusipirkti 2320 kv. m žemės sklypą prie privačios namų valdos, 2000 m. rugsėjo 5 d. su juo sudaryta valstybinės žemės pirkimo-pardavimo sutartis Nr. P56/2000-0294, prie jos pridėtas žemės sklypo planas M 1:500 kaip neatskiriama sutarties dalis.
11. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos 1992 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 550 buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos rajoninių (apskričių) kelių sąrašas. Kelių sąrašo 1 priede nurodyta, kad kelias Darbėnai–Grūšlaukė Nr. 2311 priskirtas rajoniniams keliams. 1999 m. birželio 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 757 „Dėl valstybinės reikšmės automobilių kelių sąrašo patvirtinimo“ kelias Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė priskirtas prie valstybinės reikšmės rajoninių kelių. Kelio juosta ribojasi su ieškovui nuosavybės teise priklausančiu žemės sklypu, į kelio ribas patenka 0,0301 ha (301 kv. m) ieškovui nuosavybės teise priklausančio žemės sklypo.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybinės reikšmės keliai išimtinę nuosavybės teise priklauso Lietuvos Respublikai. Lietuvos Respublikos kelių įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikai išimtinę nuosavybės teise priklauso valstybinės reikšmės keliai, o turto patikėjimo teise juos valdo įgaliotos valstybės įmonės ar Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos. Lietuvos Respublikai išimtinės nuosavybės teise priklausančių kelių įsigyti privatinai nuosavybei negalima.
13. Tuo remdamasis teismas nusprendė, kad 0,2320 ha žemės sklypas (*duomenys neskeltini*) buvo suformuotas pažeidžiant teisės aktų reikalavimus. Kretingos rajono valdyba, 1992 m. rugsėjo 24 d. priimdama potvarkį Nr. 454v, taip pat 2000 m. birželio 16 d. priimdama sprendimą Nr. 101, ir Klaipėdos apskrities viršininkas, 2000 m. rugpjūčio 3 d. priimdamas įsakymą Nr. 1834, kuriais V. Ž. leista nusipirkti 2320 kv. m žemės sklypą, turėjo įvertinti, kad formuojant šį žemės sklypą į jį pateko valstybės išperkamos žemės dalis – rajoninio kelio Nr. 2311 dalis, kuri negalėjo būti privatizuojama.
14. Teismas pažymėjo, kad valstybė, veikdama per Kretingos rajono valdybą ir Klaipėdos apskrities viršininką, kurio teisių perėmėja yra NŽT, privėlėjo užtikrinti toki žemės sklypo ribų bei ploto ieškovo tėvui nustatymą bei jo perleidimą privačiai nuosavybėn, kuris nepažeistų imperatyvaus draudimo, jog valstybinės reikšmės rajoninio kelio užimama žemė, kaip išimtinė valstybės nuosavybė, iš valstybės nuosavybės nepereitų kitų subjektų nuosavybėn. Tuo tarpu iš byloje nustatytų aplinkybių matyti, kad buvo pažeistos imperatyviosios teisės aktų nuostatos (Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalis, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punktą ir 2 dalis (1997 m. birželio 26 d. įstatymo Nr. VIII-315 redakcija), Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 6 straipsnio 1 dalies 1 punktą ir 2 dalis (2004 m. sausio 27 d. įstatymo Nr. IX-1983 redakcija), Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 1 punktą (1997 m. liepos 2 d. įstatymo Nr. VIII-370 redakcija), 2003 m. gruodžio 18 d. įstatymo Nr. IX-1935 redakcija), Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 dalis (1995 m. spalio 31 d. įstatymo Nr. I-1080 redakcija), Transporto veiklos pagrindų įstatymo 6 straipsnio 2 dalis (2003 m. gruodžio 2 d. įstatymo Nr. IX-1866 redakcija), Lietuvos Respublikos kelių įstatymo 4 straipsnio 2 dalis (2002 m. spalio 3 d. įstatymo Nr. IX-1113 redakcija), 1992 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro įsakymas Nr. 550, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. birželio 9 d. nutarimas Nr. 757 „Dėl valstybinės reikšmės kelių sąrašo patvirtinimo“).
15. Teismas nusprendė, kad administraciniai aktai – 1992 m. rugsėjo 24 d. Kretingos rajono valdybos potvarkio Nr. 454v, 2000 m. birželio 16 d. Kretingos rajono valdybos sprendimo Nr. 101 bei 2000 m. rugpjūčio 3 d. Klaipėdos apskrities viršininko įsakymo Nr. 1834 dalys, kurių pagrindu V. Ž. buvo leista pirkti 0,0301 ha plotą 0,2320 ha žemės sklype (*duomenys neskeltini*), patenkančią į valstybinės reikšmės kelių – rajoninį kelių Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė (unikalus Nr. 4400-3962-8030), yra negaliojantys nuo priėmimo momento (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 91 straipsnio 1 dalies 1 punktą). Teismas panaikino ir nurodytų administracinių aktų pagrindu sudarytus 2000 m. rugsėjo 5 d. valstybinės žemės pirkimo-pardavimo sutartis Nr. P56/2000-0294, 2012 m. spalio 10 d. paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimo Nr. VK-5806 ir 2018 m. spalio 17 d. paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimo Nr. VK-

6090 dalis dėl 0,0301 ha sklypo dalies, nes valstybei išimtinė nuosavybės teisė priklausantys objektai yra išimti iš civilinės apyvartos, jie negali būti nuosavybės teisių perdavimo sandorių dalykas, todėl tokie sandoriai yra niekiniai ir negalioja nuo jų sudarymo momento ([CK 1.80 straipsnio](#) 1 dalis, 1.95 straipsnio 1 dalis, 4.7 straipsnio 2 dalis).

16. Dėl valstybinės reikšmės kelių kaip išimtinės valstybės nuosavybės teisinio statuso ypatumų teismas taikė restituciją natūra ir žemės sklypo dalį grąžino valstybės nuosavybėn. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinta, kad, pritaikius restituciją, paskutiniams turto įgijėjams, iš kurių turtas natūra grąžintinas valstybei, turi būti kompensuojama netekto turto vertė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis [Nr. 3K-7-165/2012](#); 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis [Nr. 3K-7-379/2012](#)). Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika, kad kompensacijos dydis turi būti skaičiuojamas pagal nuosavybės vertę jos praradimo dieną (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Pyranienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 45092/07). VĮ Registrų centro duomenimis, vidutinė 0,2320 ha žemės sklypo (*duomenys neskelbtini*) rinkos vertė yra 8440 Eur. Lietuvos Respublikos nuosavybės grąžinus natūra į nurodytą 0,2320 ha sklypą patenkančią 0,0301 ha valstybinės reikšmės kelio dalį, teismas apskaičiavo ieškovo J. Ž. iš Lietuvos Respublikos 1095,02 Eur kompensaciją (8440 Eur : 2320 kv. m x 301 kv. m).
17. Teismas atmetė kaip nepagrįstus ieškinio reikalavimus panaikinti atsakovės NŽT Kretingos skyriaus 2020 m. vasario 13 d. žemės sklypo kadastro duomenų bylos tikrinimo aktą, kuriuo atsakyta patvirtinti 0,2320 ha žemės sklypo (*duomenys neskelbtini*) UAB „Klaipėdos inžineriniai tyrinėjimai“ kadastrinių matavimų bylos duomenis, ir įpareigoti atsakovę patvirtinti šiuos kadastro duomenis.
18. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2021 m. balandžio 8 d. nutartimi, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovo J. Ž. apeliacinį skundą, paliko nepakeistą Plungės apylinkės teismo 2021 m. sausio 6 d. sprendimą.
19. Kolegija nurodė, kad nustačius, jog administraciniai aktai ir sandoriai yra niekiniai, ieškinio senatis jiems panaikinti nėra taikoma. Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuota [CK 1.80 straipsnio](#) aiškinimo ir taikymo praktika, niekinis sandoris savaime, pagal savo prigimtį, negalioja *ab initio*, todėl jo negaliojimo faktui ieškinio senaties institutas nereikšmingas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-60/2007](#); 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-595/2008](#)). Tais atvejais, kai akivaizdus sandorio negaliojimo pagrindas ir nereikia rinkti papildomų įrodymų, teismas *ex officio* gali pripažinti sandorį negaliojančiu. Jeigu aplinkybė, kad sandoris yra niekinis, nėra akivaizdi, būtina laikytis bendrųjų įrodinėjimo taisyklių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 20 d. nutartis Nr. 3K-3-62/2003). Teismas, nustatęs, kad sandoris prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, turi *ex officio* pripažinti sandorį niekiniu ir negaliojančiu bei taikyti atitinkamus teisinius padarinius, neatsižvelgdamas į bylos dalyvių reikalavimus ([CK 1.78 straipsnio](#) 5 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 8 d. nutartis [Nr. 3K-3-94/2013](#); 2014 m. spalio 3 d. nutartis [Nr. 3K-3-411/2014](#); kt.).
20. Kolegija pažymėjo, kad pagal Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teisė priklauso: žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai. Šie objektai yra išimti iš civilinės apyvartos ir jokiais atvejais negali būti privačios nuosavybės objektai ([CK 4.7 straipsnio](#) 1 ir 2 dalys). Kelių įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teisė priklauso valstybinės reikšmės keliai, o turto patikėjimo teise juos valdo įgaliotos valstybės įmonės ar Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažįstama, kad valstybinės reikšmės keliai yra ypatingi nuosavybės teisės objektai, ir tai lemia tam tikrus nuosavybės teisės ribojimus ar suvaržymus (Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d., 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimai). Lietuvos Respublikai išimtinės nuosavybės teisė priklausančių kelių įsigyti privatinei nuosavybei nėra galima.
21. Kolegija įvertino, kad nors apeliaciniu skundu yra teigiama, jog nagrinėjamoje byloje niekas nepareikšė reikalavimų panaikinti aktus ir sandorius, tačiau įstatymų leidėjas nustatė teismui pareigą tikrinti, ar sudaryti sandoriai neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms. Todėl pirmosios instancijos teismas turėjo teisę pripažinti administracinius aktus (Kretingos rajono valdybos 1992 m. rugsėjo 24 d. ir 2000 m. birželio 16 d. aktus, Klaipėdos apskrities viršininko 2000 m. rugpjūčio 3 d. įsakymo dalį) ir sandorius (2000 m. rugsėjo 5 d. valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutartį, 2012 m. spalio 10 d. ir 2018 m. spalio 17 d. paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimų dalis) negaliojančiais nuo jų sudarymo momento.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į kasacinį skundą teisiniai argumentai

22. Kasaciniu skundu ieškovas J. Ž. prašo panaikinti Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 8 d. nutartį, Plungės apylinkės teismo 2021 m. sausio 6 d. sprendimo dalį, kuria teismas savo iniciatyva panaikino *ab initio*: 1992 m. rugsėjo 24 d. Kretingos rajono valdybos potvarkio, 2000 m. birželio 16 d. Kretingos rajono valdybos sprendimo, 2000 m. rugpjūčio 3 d. Klaipėdos apskrities viršininko įsakymo dalis dėl 0,0301 ha ploto 0,2320 ha žemės sklype ir 2000 m. rugsėjo 5 d. valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties, 2012 m. spalio 10 d. ir 2018 m. spalio 17 d. paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimų dalis, kurių pagrindu ieškovas įgijo 0,0301 ha plotą 0,2320 ha žemės sklype, patenkančią į valstybinės reikšmės kelią, taip pat panaikinti tą sprendimo dalį, kuria teismas taikė restituciją ir grąžino natūra Lietuvos Respublikos nuosavybės 0,0301 ha iš 0,2320 ha ploto žemės sklypo, ir atmetė kitą ieškinio dalį, ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
  - 22.1. Pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnyje įtvirtintą teisingo bylos nagrinėjimo koncepciją šalis turi teisę į rungtynišką procesą, reiškiančią, kad jos privalo turėti galimybę ne tik pateikti įrodymus savo reikalavimams pagrįsti, bet taip pat teisę žinoti ir komentuoti visus įrodymus ar pastabas, pateiktus siekiant paveikti teismo sprendimą (žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. vasario 18 d. sprendimo byloje *Nideröst-Huber prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 18990/91, 24 punktas; 2001 m. gegužės 31 d. sprendimo byloje *K. S. prieš Suomiją*, peticijos Nr. 29346/95, 21 punktas; 2014 m. kovo 3 d. sprendimo byloje *Duraliyski prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 45519/06, 30 punktas; kt.).
  - 22.2. Pirmosios instancijos teismas, panaikindamas *ex officio* aktus ir sandorius, apie tokį ketinimą neinformavo dalyvaujančių byloje asmenų ir nesudarė galimybės šalims pateikti poziciją šiuo klausimu, taip pažeista šalių teisė būti išklausytoms, nustatyta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir [CPK](#)) 42 straipsnio 1 dalyje. Kasacinis teismas ne kartą pažymėjo, kad kai teismas *ex officio* peržengia ginčo ribas, savo aktyvaus procesinio elgesio priežastis jis turi motyvuoti, priimdamas rašytinę arba žodinę nutartį, tinkamai iš anksto apie tai informuoti dalyvaujančius byloje asmenis, suteikti jiems galimybę pateikti savo poziciją tiek dėl poreikio peržengti ginčo ribas, tiek dėl naujų aplinkybių vertinimo. Nėra priimtina praktika, kai teismas apie ketinimą peržengti ginčo ribas šalis informuoja tik jau priimate sprendime, kai nesudaroma galimybė šalims būti išklausytoms dėl visų bylos aspektų dar iki sprendimo priėmimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2016; 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-74-313/2017; 2019 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-248/2019). Pirmosios instancijos teismas nesilaikė šios kasacinio teismo praktikos, apie ketinimą peržengti ginčo ribas bei savo aktyvaus procesinio elgesio priežastis proceso dalyvių neinformavo jokia forma, nesuteikė galimybės proceso dalyviams pateikti savo poziciją dėl poreikio peržengti ginčo ribas, teikti naujus įrodymus, argumentus, atsikirtimus. Teismas nepasisakė ir negalėjo pasisakyti dėl šalių argumentų ir pozicijos, kadangi teismas šalių pozicijos tiesiog nežinojo, nes jų nepaklausė ir nesudarė joms galimybės pateikti argumentus.
  - 22.3. Tais atvejais, kai akivaizdus sandorio negaliojimo pagrindas ir nereikia rinkti papildomų įrodymų, teismas *ex officio* gali pripažinti sandorį negaliojančiu. Jeigu aplinkybė, kad sandoris yra niekinis, nėra akivaizdi, būtina laikytis bendrųjų įrodinėjimo taisyklių (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 20 d. nutartis Nr. 3K-3-62/2003). Tam, kad pagrindas pripažinti sandorį niekiniu būtų akivaizdus (ir kad jį teismas galėtų konstatuoti procesiniame sprendime), būtina, jog tokį pagrindą patvirtinančios aplinkybės būtų nustatytos (iširtos, išnagrinėtos ir įvertintos) laikantis [CPK](#) įtvirtintų reikalavimų arba išvadą dėl tokio pagrindo egzistavimo patvirtintų kitoje byloje nustatytos, t. y. [CPK](#) nustatyta tvarka iširtos, išnagrinėtos ir įvertintos, aplinkybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-252/2009](#)).

- 22.4. Teismai nustatė, kad valstybinės reikšmės rajoninio kelio žemės dalis patenka į ieškovo žemės sklypą. Kartu teismai panaikino administracinius aktus, kuriais suformuotas žemės sklypas šiam valstybinės reikšmės rajoniniam keliui. Tačiau nesuformavus iš naujo žemės sklypo valstybinės reikšmės rajoniniam keliui, teismai neturėjo jokio teisinio ir faktinio pagrindo spręsti apie šiam keliui skirtos žemės patekiną į ieškovo žemės sklypą. Tuoj labiau teismai neturėjo jokio teisinio ir faktinio pagrindo spręsti, kiek tiksliai kvadratinį metrų kelio patenka į ieškovo žemės sklypą. Šie argumentai nebuvo nagrinėjami, nes šalys jų neturėjo galimybės teismui pateikti ir dėl jų pasisakyti.
- 22.5. Pirmosios instancijos teismas nenagrinėjo teisės aktų taikymo atgaline tvarka klausimo. Ieškovo teisė įsigyti žemės sklypą nustatyta Kretingos rajono valdybos 1992 m. rugsėjo 24 d. potvarkiu Nr. 454v, kuriuo V. Ž. leista nusipirkti 2320 kv. m žemės sklypą prie nuosavybės teise valdomų pastatų. Tuo tarpu kelias Nr. 2311 Darbėnai–Grūšlaukė priskirtas valstybinės reikšmės rajoniniams keliams vėliau priimtu susisiekimo ministro 1992 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 550. Teismai šiuo aspektu nepasisakė, o ieškovas neturėjo galimybės šių argumentų pateikti pirmosios instancijos teismui prieš jam priimančią sprendimą.
- 22.6. Pirmosios instancijos teismas, pripažinęs niekiniais aktus ir sandorius, iš esmės nenagrinėjo ieškinio senaties termino taikymo pasekmių, nors ieškovas prašymą taikyti ieškinio senaties terminą galėjo pareikšti tik jau apeliaciniame skunde. Reikalavimui pašalinti niekinio sandorio padarinius gali būti taikoma ieškinio senatis, tokiame reikalavimui pareikšti ieškinio senaties termino eiga prasideda nuo tos dienos, kada sandoris pradėtas vykdyti ir asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie niekinio sandorio vykdymą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-299/2006](#); 2006 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-7-4/2006](#); 2010 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-11/2010](#); 2014 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-503/2014](#); kt.). Niekinio sandorio padariniams pašalinti ieškinio senaties termino klausimas turi tiesioginę praktinę reikšmę – teismas, konstatuodamas, kad neva nepagrįstai buvo perleista valstybei priklausanti žemė, kartu nepanaikino šios žemės perleidimo ta apimtini, kiek ši žemė jau yra užstatyta ieškovui priklausančiu gyvenamuoju namu. Todėl neaišku, kodėl teismas taikė restituciją tik ta apimtini ir kodėl nesvarstė galimybės jos netaikyti didesne apimtini, pvz., nustatant privalomus minimalius atstumus nuo statinio iki gretimo žemės sklypo ribos ir pan.
- 22.7. Teismai byloje konstatavo, kad valstybė, veikdama per Kretingos rajono valdybą ir Klaipėdos apskrities viršininką, kurio teisių perėmėja yra NŽT, neteisėtai sudarė sąlygas ieškovo tėvui įsigyti žemę, kuri jam negalėjo būti perleista. Taip šioje byloje buvo konstatuoti valstybės neteisėti veiksmai. Dėl to ieškovas įgijo teisę ir pagrindą reikšti reikalavimus dėl tokių administracinių aktų patirtos žalos atlyginimo. Tačiau šioje byloje jokia procesine forma nedalyvavo nei Lietuvos Respublika, nei Kretingos rajono savivaldybės administracija, dėl kurių teisių ir pareigų teismai sprendė. Tai prieštarauja teismo negalimumui spręsti klausimo dėl neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teisių ir pareigų ([CPK 14 straipsnio](#) 3 dalis, 320 straipsnio 1 dalis).
23. Atsakovė Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atmesti kasacinį skundą ir palikti nepakeistus Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 8 d. nutartį bei Plungės apylinkės teismo 2021 m. sausio 6 d. sprendimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 23.1. Tam, kad pagrindas pripažinti sandorį niekiniu būtų akivaizdus (ir kad jį teismas galėtų konstatuoti procesiniame sprendime), būtina, kad tokį pagrindą patvirtinančios aplinkybės būtų nustatytos (iširtos, išnagrinėtos ir įvertintos) laikantis [CPK](#) įtvirtintų reikalavimų arba kad išvadą dėl tokio pagrindo egzistavimo patvirtintų kitos byloje nustatytos (t. y. [CPK](#) nustatyta tvarka iširtos, išnagrinėtos ir įvertintos) aplinkybės ([CPK 263 straipsnis](#), 270 straipsnio 4 dalies 1, 2 punktai) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-7-301-706/2015](#) ir joje nurodyta kasacinio teismo praktika).
- 23.2. Pirmosios instancijos teismas pagrindė rašytiniais įrodymais išvadą, kad kelio juosta ribojasi (persidengia) su ieškovui nuosavybės teise priklausančiu žemės sklypu. Teismas pripažino administracinius aktus ir sandorius negaliojančiais, nevirsdydamas teismui suteiktos kompetencijos, todėl nebuvo pažeista [CPK 42 straipsnio](#) 1 dalis.
- 23.3. Pirmosios instancijos teismas pagrįstai nurodė, kad valstybė privalėjo užtikrinti tokį žemės sklypo ribų bei ploto nustatymą ir perleidimą ieškovo tėvo privačion nuosavybėn, kuris nepažeistų imperatyvaus draudimo, kad valstybinės reikšmės kelio užimama žemė, kaip išimtinė valstybės nuosavybė, iš valstybės nuosavybės nepereitų kitų subjektų nuosavybėn. Tuo tarpu iš byloje nustatytų aplinkybių matyti, kad buvo pažeistos imperatyviosios teisės aktų nuostatos. Formuojant žemės sklypą, į jį pateko valstybės išperkamos žemės dalis – rajoninio kelio Nr. 2311 dalis, kuri negalėjo būti privatizuojama. Todėl administraciniai aktai, kuriais leista ieškovo tėvui pirkti 0,0301 ha plotą 0,2320 ha žemės sklype, patenkančią į valstybinės reikšmės rajoninį kelią, yra negaliojantys nuo priėmimo momento (Administracinių bylų teisenos įstatymo 91 straipsnio 1 dalies 1 punktas).
- 23.4. Teismas, nustatęs, kad sandoris prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, turi *ex officio* pripažinti sandorį niekiniu ir negaliojančiu bei taikyti atitinkamus teisinius padarinius, neatsižvelgdamas į bylos dalyvių reikalavimus ([CK 1.78 straipsnio](#) 5 dalis). Taikant restituciją natūra, žemės sklypo dalis turi būti grąžinta valstybės nuosavybėn. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išaiškinta, kad turtas, turintis išimtinės valstybės nuosavybės teisinį statusą, grąžinamas valstybei, teisingai atlyginant sąžiningiems asmenims, turtą įgijusiems, taikant restitucijos taisykles ([CK 6.145 straipsnis](#)) ir civilinį teisinį ieškinio senaties institutą, nepaisant to, kiek metų yra praėję nuo administracinio akto priėmimo (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis administracinėje byloje [Nr. eA-4507-415/2018](#); 2020 m. vasario 5 d. nutartis administracinėje byloje [Nr. eAS-81-492/2020](#)). Todėl šioje byloje niekinio sandorio padariniams pašalinti netaikytina ieškinio senatis.
24. Trečiasis asmuo VI Lietuvos automobilių kelių direkcija atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atmesti kasacinį skundą ir palikti nepakeistus Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 8 d. nutartį bei Plungės apylinkės teismo 2021 m. sausio 6 d. sprendimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 24.1. Teismai nustatytų aplinkybių pagrindu *ex officio* įvertino administracinių aktų ir sandorių teisėtumą ir sprendė bylą pagal Specialiosios teisėjų kolegijos teismo sprendimą 2019 m. spalio 22 d. nutartyje [Nr. T-73/2019](#) nustatytą ginčo pobūdį, t. y. kad ginčo esmė yra ne ieškovo skundžiamų administracinių sprendimų teisėtumas, bet sklypų ribų nustatymas. Todėl ginčo šalims jau nuo tada buvo žinoma, kad teismai negalės apsiriboti vien ieškinio reikalavimų įvertinimu, o išspręs klausimus dėl sklypų ribų nustatymo. Teismai vykdė [CK 1.78 straipsnio](#) 5 dalyje nustatytą pareigą patikrinti, ar sandoriai nėra niekiniai, ir pagrįstai nusprendė, kad administraciniai aktai ir sandoriai, suteikę ieškovui teisę į valstybės išimtinę nuosavybę, yra niekiniai ir negaliojantys. Tuo tarpu ieškovas, siekdamas parengtos sklypo kadastro bylos patvirtinimo, joje naujais matavimais turi tikslą įsiteisinti savo nuosavybės teisę į valstybinės reikšmės kelio juostos dalį.
- 24.2. Trečiasis asmuo (tiek 2019 m. birželio 13 d. atsiliepime į skundą administracinėje byloje, tiek 2019 m. gruodžio 30 d. atsiliepime į ieškinį šioje byloje) įrodinėjo, kad bet kokie sprendimai, kurie galėjo suteikti ieškovui teisę į valstybės išimtinę nuosavybę, yra niekiniai ir negaliojantys. Ieškovas neteikė atskirtimų į trečiojo asmens argumentus. Trečiasis asmuo 2020 m. gruodžio 16 d. rašytiniuose paaškinimuose aptarė iš esmės visus ieškovo kasaciniame skunde minimus klausimus, ir jau tuomet ieškovas turėjo ir galėjo teikti

paaškinimus bei atsikirtimus. Trečiojo asmens rašytiniuose paaškinimuose nurodyta nuosekli teismų praktika dėl aktų ir sandorių, kuriais valstybinės reikšmės kelių juostos dalis buvo perleista privatiems subjektams, pripažinimo niekiniais ir negaliojančiais *ab initio*, įvardijama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika dėl senaties terminų tokiems administraciniams aktams ir paminėtos restitucijos, teisingai atlyginant sąžiningiems asmenims už tokį turtą, taikymo taisyklės. Ieškovas kasaciniame skunde nenurodė objektyvių padarinių, kurie būtų galėję pakeisti bylos eigą, jeigu teismas būtų papildomai atkreipęs jo dėmesį į teisę teikti atsikirtimus į kitų šalių argumentus.

- 24.3. Dar iki ieškovo tėvui įsigyjant sklypą, 1991 m. liepos 25 d. priimtame Žemės reformos įstatyme buvo uždrausta parduoti keliams reikalingą žemę (13 straipsnio 1 punktas), o Konstitucijoje valstybinės reikšmės keliai buvo pripažinti valstybės išimtinė nuosavybė (47 straipsnis), todėl jų perleisti buvo draudžiama ir tuo metu, kai ieškovo tėvas ją įsigijo.
- 24.4. Kasaciniame skunde nurodomi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai, kad kai teismas *ex officio* peržengia ginčo ribas, savo aktyvaus procesinio elgesio priežastis jis turi motyvuoti, tinkamai iš anksto apie tai informuoti dalyvaujančius byloje asmenis, suteikti jiems galimybę pateikti savo poziciją. Šie išaiškinimai priimti išnagrinėtose bylose, kurios negali būti laikomos precedentu šioje byloje, nes nurodytos bylos nagrinėtos kitokio pobūdžio civiliniuose ginčiuose, egzistuojant kitokioms faktinėms aplinkybėms, t. y. nesutampa tų bylų ir šios civilinės bylos *ratio decidendi* (sprendimo pagrindas). Nurodytose bylose teismas informavo šalis apie teismo veikimą *ex officio*, nes kitaip šalys tose bylose apie ginčų turinį negalėjo sužinoti. Tuo tarpu šioje byloje po Specialiosios teisėjų kolegijos teismingumui 2019 m. spalio 22 d. nutarties [Nr. T-73/2019](#) priėmimo ir trečiojo asmens bei atsakovės teiktų argumentų ieškovas žinojo, koks yra ginčas ir kokiais argumentais yra ginčijami jo reikalavimai, todėl, vadovaujantis rungimo principu, privalėjo teikti atsikirtimus, įskaitant argumentus ir dėl preliminarais matavimais nustatytos sklypo ribos teisingumo bei ją nustačiusių sandorių ir aktų teisėtumo ([CPK 12 straipsnis](#)).
- 24.5. Teismai šioje byloje nekonstatavo valstybės ar savivaldybės deliktinės atsakomybės už priimtus sprendimus. Ieškovas apskritai nekėlė jų deliktinės atsakomybės klausimų ir šie subjektai neturi jokio ryšio su byla. Kasaciniame skunde nurodoma apie potencialų ateities ginčą dėl valdžios institucijų deliktinės atsakomybės, o ne apie nagrinėjamą ginčą byloje. Valstybinės reikšmės keliais patikėjimo teise disponuoja VI Lietuvos automobilių kelių direkcija (Kelių įstatymo 4 straipsnio 2 dalis), todėl būtent trečiasis asmuo, o ne valstybė dalyvauja su šiuo turtu susijusiuose ginčiuose. Taigi, valstybė neturėjo būti įtraukta į bylą.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl dalyvaujančių byloje asmenų informavimo ir jų išklausymo apie teismo ketinimą išeiti už bylos nagrinėjimo ribų

25. Bylos nagrinėjimo ribas apibrėžia faktinis ieškinio pagrindas ir ieškinio dalykas, taip pat atsakovo pateikti atsikirtimai į ieškinį. Teismo sprendime neleidžiama peržengti byloje pareiktų reikalavimų, išskyrus proceso įstatymo nustatytus atvejus ([CPK 265 straipsnio](#) 2 dalis). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinta, kad teismas, priimdamas sprendimą, yra saistomas ieškinio (priešieškinio) pagrindu nurodytų aplinkybių ir negali peržengti ieškinio (priešieškinio) ribų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-123-823/2022](#), 29, 30 punktai).
26. Nagrinėjamoje byloje pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad byloje yra poreikis peržengti bylos nagrinėjimo ribas ir *ex officio* spręsti klausimą dėl atitinkamų administracinių aktų dalių panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimo pripažinimo negaliojančiais ir atitinkamai restitucijos taikymo.
27. Kasaciniu skundu ieškovas teigia, kad proceso dalyviai apie teismo ketinimą peržengti bylos nagrinėjimo ribas ir veikti *ex officio* sužinojo tik iš priimto teismo sprendimo, pirmosios instancijos teismas apie ketinimą veikti *ex officio* proceso dalyvių jokia forma neinformavo, nesudarė galimybės proceso dalyviams pateikti poziciją šiuo klausimu, taip pažeisdamas šalių teisę būti išklausytoms ir nukrypdamas nuo šiuo klausimu suformuotos kasacinio teismo praktikos.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nurodyta, kad kai teismas peržengia ginčo ribas, savo aktyvaus procesinio elgesio priežastis jis turi motyvuoti, priimdamas rašytinę arba žodinę nutartį ([CPK 290 straipsnis](#)), tinkamai iš anksto apie tai informuoti dalyvaujančius byloje asmenis, suteikti jiems galimybę pateikti savo poziciją tiek dėl poreikio peržengti ginčo ribas, tiek dėl naujų aplinkybių vertinimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2016, 28 punktas; 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-74-313/2017, 39 punktas; 2019 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-248/2019, 57 punktas; 2021 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-143-1075/2021](#), 34, 35 punktai).
29. Tinkamo proceso principas reikalauja, kad teismo sprendimas būtų priimtas teismui išklausius abi ginčo puses (lot. *audiat et altera pars*, tebūnie išklausyta ir antroji pusė). Pagal [CPK 17](#) straipsnį šalių procesinės teisės yra lygios. Šalių procesinio lygiateisiskumo principo turinį sudaro šie esminiai aspektai: teismas negali priimti sprendimo neišklausęs abiejų šalių ir abiem pusėms turi būti garantuojamos vienodos tiesos įrodinėjimo priemonės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-222-611/2021](#), 24 punktas). Kai teismas nepraneša bylos šalims apie ketinimą peržengti bylos nagrinėjimo ribas ir jos neturėjo galimybės šiuo klausimu pateikti savo argumentų ir įrodymų, tuomet tai nesuderinama su tinkamo proceso principu, reikalaujančiu, kad sprendimas būtų priimtas teismui išklausius abi ginčo puses (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-335-378/2021](#), 28, 29, 32, 33 punktai).
30. Kaip matyti iš pirmosios instancijos teismo procesinių dokumentų ir bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme, teismas sprendimą priėmė peržengęs bylos ribas, t. y. nusprenddamas dėl byloje nepareiktų reikalavimų. Teismas iš anksto nei rašytine, nei žodine nutartimi neinformavo šalių, trečiųjų asmenų apie savo ketinimus peržengti bylos nagrinėjimo ribas ir jas peržengus *ex officio* spręsti dėl administracinių aktų dalių panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais bei jų teisinių pasekmių. Tai reiškia, kad byloje dalyvaujantys asmenys nebuvo tinkamai informuoti nei apie teismo ketinimą peržengti bylos ribas, nei kokia apimtimi teismas peržengs ieškinio ribas. Tokiu būdu byloje dalyvaujantys asmenys neteko galimybės bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme pateikti savo poziciją tiek dėl poreikio peržengti ginčo ribas, tiek dėl galimybės teismui *ex officio* spręsti administracinių aktų dalių panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais bei jų teisinių pasekmių klausimą. Pirmosios instancijos teismo sprendimas, priimtas iš anksto neinformavus byloje dalyvaujančius asmenis apie teismo ketinimus peržengti ieškinio ribas ir jiems nežinant apie tai, kad teismas peržengs ir kokia apimtimi peržengs ieškinio ribas, turėjo siurprizinį pobūdį.
31. Draudimas teismui priimti siurprizinį, t. y. bylos šaliai netikėtą, sprendimą ne kartą buvo akcentuotas kasacinio teismo praktikoje. Šis draudimas siejamas su Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija dėl teisės į teisingą teismą, iš kurios matyti, kad Konvencijos

- 6 straipsnio požiūriu, gali kilti Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimo pavojus, kai teismai, nagrinėdami bylas, priima siurprizinius sprendimus tiek įrodymų tyrimo ir vertinimo, tiek teisės taikymo aspektu. Pagal Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintą teisingo bylos nagrinėjimo koncepciją šalys turi teisę į rungtynišką procesą, reiškiančią, kad jos privalo turėti galimybę ne tik pateikti įrodymus savo reikalavimams pagrįsti, bet taip pat teisę žinoti ir komentuoti visus įrodymus ar pastabas, pateiktus siekiant paveikti teismo sprendimą (žr. 1997 m. vasario 18 d. sprendimo byloje *Nideröst-Huber prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 18990/91, 24 punktą; 2001 m. gegužės 31 d. sprendimo byloje *K. S. prieš Suomiją*, peticijos Nr. 29346/95, 21 punktą; 2014 m. kovo 3 d. sprendimo byloje *Duraliyski prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 45519/06, 30 punktą; kt.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-7-74-313/2017](#), 68 punktas; 2021 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-233-823/2021](#), 36 punktas). Byloje dalyvaujančių asmenų teisė žinoti ir komentuoti visus įrodymus turi būti užtikrinta ne tik tais atvejais, kai įrodymus, siekdama paveikti teismo sprendimą, pateikia kita proceso šalis, bet ir tais atvejais, kai teismas šiuos įrodymus, esant įstatyme įtvirtintoms sąlygoms, renka savo iniciatyva. To, be kita ko, reikalauja civilinio proceso betarpiškumo principas ([CPK 14 straipsnis](#)) ir [CPK 263 straipsnio](#) 2 dalyje įtvirtintas draudimas teismui grįsti priimaną sprendimą aplinkybėmis ir įrodymais, kurie nebuvo ištirti teismo posėdyje. Teismo sprendimas, kuriame remiamasi teismo iniciatyva surinktais įrodymais, apie kuriuos proceso dalyviai nebuvo informuoti įstatymų nustatyta tvarka, taip pat laikytinas siurpriziniu teismo sprendimu, pažeidžiančiu proceso dalyvių teisę būti išklausytiems (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-233-823/2021](#), 37 punktas).
32. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį ir į tai, kad nagrinėjamoje byloje nėra pagrindo spręsti, jog ieškovas ir kiti byloje dalyvaujantys asmenys turėjo suprasti ar jiems turėjo būti aišku, kad teismas peržengs bylos nagrinėjimo ribas ir *ex officio* spręs administracinių aktų dalių panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais bei jų teisinių pasekmių klausimą. Nagrinėjamoje byloje atsakovė atsiliepimu į patikslintą ieškinį teikė tam tikrus argumentus, susijusius su viešojo intereso gynyimo poreikiu nagrinėjamoje byloje; trečiasis asmuo Lietuvos automobilių kelių direkcija 2019 m. birželio 13 d. atsiliepimu į skundą, 2019 m. gruodžio 30 d. atsiliepimu į ieškinį, taip pat 2020 m. gruodžio 16 d. rašytiniuose paaiškinimuose pateikė tam tikrus teisinius argumentus dėl sandorių pripažinimo niekiniais, dėl to negaliojančiais, tačiau nei atsakovė, nei trečiasis asmuo nereiškė byloje reikalavimų dėl atitinkamų administracinių aktų dalių panaikinimo ir sandorių pripažinimo negaliojančiais ir (ar) neteikė prašymo teismui spręsti šiuos klausimus *ex officio*. Pirmosios instancijos teismas, įvertinęs nurodytus atsakovės ir trečiojo asmens argumentus, nepasiūlė šalims ir tretiesiems asmenims pasvarstyti, ar pareikšti naujus reikalavimus dėl dalies administracinių aktų panaikinimo ir dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties bei paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais, taip pat nenurodė, jog jis mato poreikį peržengti bylos nagrinėjimo ribas ir šį klausimą spręsti *ex officio*.
33. Teisėjų kolegija, remdamasi nurodytais argumentais, daro išvadą, kad ieškovas pagrįstai kasaciniu skundu teigia, jog jis neturėjo galimybės įgyvendinti [CPK 42](#) straipsnyje nustatytos procesinės teisės teikti savo argumentus ir samprotavimus tiek dėl poreikio teismui peržengti ginčo ribas, tiek dėl galimybės teismui *ex officio* spręsti administracinių aktų dalių panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais bei jų teisinių pasekmių klausimą, todėl jo teisė į teisingą teismo procesą (teisė būti išklausytam) buvo pažeista, o priimtas pirmosios instancijos teismo sprendimas turėjo siurprizinį pobūdį.
34. Proceso teisės normų pažeidimai, kurie yra pagrindas naikinti žemesnės instancijos teismo sprendimą, yra dviejų rūšių, besiskiriantys savo pobūdžiu ir teisiniais padariniais. Pirmia, absoliutus ir santykinai absoliutus sprendimo ar nutarties negaliojimo pagrindai, nustatyti [CPK 329 straipsnio](#) 2 ir 3 dalyse. Prie [CPK 329 straipsnio](#) 2 dalyje nustatytų absoliučių sprendimo ar nutarties negaliojimo pagrindų priskiriami esminiu proceso teisės normų pažeidimai, kurie rodo, kad tinkamo proceso žemesnės instancijos teisme praktiškai nebuvo. Teismui nustačius bent vieną iš šių pagrindų teismo sprendimas turi būti naikinamas ir byla perduodama nagrinėti iš naujo. [CPK 329 straipsnio](#) 3 dalyje nurodyti pagrindai taikomi tuomet, kai asmuo, kurio teisės pažeistos, jais remiasi apeliaciniame ar kasaciniame skunde. Antra, kiti proceso teisės pažeidimai, dėl kurių galėjo būti neteisingai išspręsta byla. Tokie proceso teisės pažeidimai sukelia materialinius teisinius padarinius – neteisingą bylos išsprendimą. Todėl šiuo atveju teismas turi nustatyti ne tik proceso teisės pažeidimą, bet ir aplinkybę, ar toks pažeidimas turėjo įtakos priimto teismo sprendimo ar nutarties teisėtumui, t. y. būtina konstatuoti esant priežastini ryši tarp proceso teisės pažeidimo ir sprendimo ar nutarties neteisėtumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-114-1075/2019](#), 42 punktas; 2022 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-4-403/2022](#), 27 punktas).
35. Nors siurpriziniu teismo sprendimu pažeidžiamos proceso teisės normos, [CPK 329 straipsnis](#) nepriskiria tokios situacijos prie absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad, atsižvelgiant į [CPK 329 straipsnio](#) 2 ir 3 dalyse nurodytus absoliučių teismo sprendimo ar nutarties negaliojimo pagrindų išimtumą, nėra pagrindo šiuos pagrindus aiškinti plačiai. Todėl tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismo padarytas proceso teisės normų pažeidimas nepatenka į absoliučių ar santykinai absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų sąrašą, ši pažeidimą būtina įvertinti [CPK 329 straipsnio](#) 1 dalies aspektu, t. y. ar šis proceso teisės normos pažeidimas yra toks, dėl kurio galėjo būti neteisingai išspręsta byla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-114-1075/2019](#), 44 punktas). Vertinant, ar byla galėjo būti išspręsta neteisingai dėl to, jog teismas priimdamas sprendimą rėmėsi įrodymais, dėl kurių šalys neturėjo galimybės pasisakyti, turi būti atsižvelgta į tai, ar šie įrodymai bent iš dalies nulėmė ar galėjo nulėmti bylos procesinį rezultatą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-233-823/2021](#), 40 punktas).
36. Kaip matyti iš kasaciniame skunde pateiktų argumentų, ieškovas, žinodamas apie teismo ketinimus, be kita ko, būtų teikęs argumentus dėl teisės aktų taikymo atgaline tvarka, taip pat argumentus, kad, panaikinus administracinius aktus, kuriais suformuotas žemės sklypas valstybinės reikšmės rajoniniam keliui, ir nesuformavus iš naujo žemės sklypo valstybinės reikšmės rajoniniam keliui nebuvo pagrindo teismui spręsti apie šiam keliui skirtos žemės patekimą į ieškovo žemės sklypą, ir kitus argumentus. Ieškovo pateikti argumentai galėjo turėti esminę reikšmę teismui sprendžiant tiek dėl poreikio peržengti ginčo ribas, tiek dėl galimybės teismui *ex officio* spręsti dėl administracinių aktų dalių panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais, tiek dėl pačių administracinių aktų dalių panaikinimo ir sandorių pripažinimo negaliojančiais bei jų teisinių pasekmių klausimo.
37. Remiantis nurodytais argumentais konstatuotinas esminis proceso teisės normų pažeidimas, dėl kurio galėjo būti neteisingai išspręsta bylos dalis dėl administracinių aktų dalių panaikinimo, valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų dalies pripažinimo negaliojančiais ir tuo pagrindu atmesta likusi ieškinio dalis.
- Dėl teismo teisės ex officio spręsti dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties negaliojimo klausimą ir žemės plano reikšmės šios teisės įgyvendinimui*
38. Vienas iš įstatymo nurodytų atvejų, kai teismas peržengia bylos nagrinėjimo ribas, nustatytas [CK 1.78 straipsnio](#) 5 dalyje: niekinio sandorio teisinės pasekmės ir niekinio sandorio faktą teismas konstatuoja *ex officio*. Tai reiškia, kad niekinį sandorį ir jo teisinės pasekmės teismas konstatuoja nepriklausomai nuo to, ar šalys ir tretieji asmenys pareiškė reikalavimą pripažinti sandorį niekinį, dėl to negaliojančiu.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinta, kad teismas *ex officio* sandorį gali pripažinti negaliojančiu tada, kai yra akivaizdus jo negaliojimo pagrindas ir jokių papildomų įrodymų rinkti nereikia; jeigu aplinkybė, kad sandoris yra niekinis, nėra akivaizdi, būtina laikytis bendrų įrodinėjimo taisyklių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2003; 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-7-74-313/2017](#), 54 punktas).
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinta, kad teismas civilinėje byloje dėl žemės sklypo ribos nustatymo *ex officio* patikrina, ar žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutartis dėl žemės sklypo dydžio (viso ar jo dalies) yra galiojanti, t. y. ar ji nėra niekinė (Lietuvos Aukščiausiojo

Teismo 2010 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2010).

41. Privaloma bet kurio žemės sandorio dalis – žemės sklypo (sandorio objekto) planas, patvirtintas valstybinės žemėtvarkos tarnybos (Žemės įstatymo 14 straipsnio 1 dalis). Pagal Žemės įstatyme įtvirtintą teisinį reguliavimą, žemės planas reikalingas žemės sandoriui sudaryti, planas yra sudedamoji žemės objekto ir jo sandorio dalis.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinta, kad pagal Nekilnojamojo turto kadastro įstatymo 2 straipsnio 13 dalį žemės sklypo planas – tai pagal matavimus vietovėje Vyriausybės 2002 m. balandžio 15 d. nutarimu Nr. 534 patvirtintų Nekilnojamojo turto kadastro nuostatų nustatyta tvarka parengtas brėžinys, kuriame pažymimos žemės sklypo ribos ir kadastro duomenys; nekilnojamojo turto objekto – žemės sklypo – planas yra žemės sandorio sudėtinė dalis, o registruojamas gali būti tik žemės sandoris su planu, kuriame nurodytos žemės sklypo ribos, pavyzdžiui, naudoti kiekvienam bendraturčiui skiriamos sklypo dalies ribos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-956/2003; 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-106-611/2020](#), 19 punktas).
43. Teismui pateikiamuose žemės sklypų ribų nustatymo planuose turi būti atsižvelgiama į dokumentus, faktiškai valdomų sklypų ribas ir plotą bei juose esančius statinius, nuosavybės teise valdomų sklypų plotą, paisoma naudojimosi žeme racionalumo ir efektyvumo kriterijų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-219-415/2016](#), 24 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika). Įrodyti, jog reikalaujama sklypų riba atitinka teisės aktų reikalavimus ir yra tinkamiausia, turi ieškovas, o kita šalis turi teisę teisės aktų nustatyta tvarka pateikti kitokių sklypų ribų nustatymo variantą ir jį pagrįsti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-459/2014; 2020 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-211-701/2020](#), 93 punktas).
44. Nurodytas teisinis reguliavimas ir kasacinio teismo praktika suponuoja, kad, siekiant išspręsti dalies žemės sandorio negaliojimo ir jo teisių pasekmių klausimą, byloje turi būti duomenys, leidžiantys ne tik nustatyti neteisėtai perleistos žemės sklypo dalies dydį, bet ir jos (taip pat ir teisėtai perleistos žemės sklypo dalies) ribas konkrečiame žemės sklype. Jei byloje yra duomenų, leidžiančių spręsti dėl tam tikro sklypo dydžio (kaip nagrinėjamu atveju, dėl persidengiančio sklypo dydžio), kuris asmeniui buvo perleistas pažeidžiant imperatyviasias teisės normas, to nepakanka siekiant pripažinti dalį žemės sandorio negaliojančiu, jei negalima nustatyti konkrečių žemės sklypo dalies, kurios perleidimas atitiko teisės aktų reikalavimus, ir žemės sklypo dalies, kurios perleidimas pažeidė teisės aktų reikalavimus, ribų. Tokios žemės sklypo dalių ribos gali būti nustatytos tik byloje esant atitinkamų žemės sklypo dalių planui.
45. Teismo priimtą sprendimą turi būti įmanoma realiai įvykdyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-220/2013](#); 2019 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-325-313/2019](#), 24 punktas). Pripažinus dalį žemės sklypo sandorio negaliojančiu, turi būti įmanoma vykdančiam teismo sprendimą patikslinti nekilnojamojo turto duomenis teisėtai perleisto žemės sklypo dalies atžvilgiu. Todėl žemės sklypo planas ir jo duomenys, be kita ko, reikšmingi ir teismui svarstant klausimą, ar pakanka duomenų, sudarančių pagrindą teismui *ex officio* spręsti dėl dalies žemės sandorio pripažinimo negaliojančia.

Dėl trečiųjų asmenų įtraukimo į bylą

46. Pirmosios instancijos teismas sprendimu, be kita ko, panaikino 1992 m. rugsėjo 24 d. ir 2000 m. birželio 16 d. Kretingos rajono valdybos aktų ir 2000 m. rugpjūčio 3 d. Klaipėdos apskrities viršininko įsakymo dalis. Kasaciniu skundu teigiama, kad ieškovas įgijo teisę ir pagrindą reikšti reikalavimus dėl tokių administracinių aktais patirtos žalos atlyginimo valstybei, kuri turėjo būti įtraukta į bylą, nes valstybė, veikdama per Kretingos rajono valdybą ir Klaipėdos apskrities viršininką (šio teisių perėmėja yra NŽT), neteisėtai sudarė sąlygas ieškovo tėvui įsigyti žemę, kuri jam negalėjo būti perleista.
47. Teismas, priimdamas sprendimą, neturi teisės spręsti klausimo dėl neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teisių ir pareigų ([CPK 14 straipsnio](#) 3 dalis, 266 straipsnis). Pirmosios instancijos teismo sprendimas, kuriuo nusprendžiama dėl neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teisių ir pareigų, reiškia absoliutų teismo sprendimo negaliojimo pagrindą ([CPK 329 straipsnio](#) 2 dalies 2 punktas).
48. Tik esant atsakovui, kaip materialiojo teisinio santykio, iš kurio kilęs ginčas, subjektui, teismas gali priimti sprendimą, kuris turėtų tiesioginę įtaką šalių materialiosioms teisėms ir pareigoms, t. y. išspręsti kilusį šalių ginčą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-7-161/2009](#); 2014 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-239/2014](#); 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-435-701/2015](#); 2021 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-22-701/2021](#), 33, 35, 38 punktai).
49. Nagrinėjamoje byloje teismai sprendė atitinkamų administracinių aktų dalies panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais klausimą, tačiau į nagrinėjamos bylos ribas neįėjo ir nebuvo sprendžiamas valstybės deliktinės atsakomybės klausimas, teismai nesprendė ir nenustatė valstybės deliktinės atsakomybės sąlygų, taip pat ieškovo teisės į žalos atlyginimą. Panaikinę administracinių aktų dalį ir pripažinę valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų dalį negaliojančia, teismai taikė restituciją, taip atkurdami iki pažeidimo buvusią padėtį. Buvusios iki teisės pažeidimo padėties atkūrimas yra vienas iš savarankiškų civilinių teisių gynimo būdų ([CK 1.138 straipsnio](#) 2 punktas), o žalos atlyginimas yra kitas savarankiškas teisių gynimo būdas ([CK 1.138 straipsnio](#) 6 punktas), dėl kurio reikalavimų byloje nebuvo pareikšta ir dėl jo nesprendė bylą nagrinėję teismai. Remdamasi tuo, teisėjų kolegija neturi pagrindo sutikti su kasacinio skundo argumentu, kad bylą nagrinėję teismai turėjo į bylą įtraukti ir valstybę, o to nepadarę, išspręsdami klausimą dėl neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teisių ir pareigų, taip pažeisdami [CPK 14 straipsnio](#) 3 dalies ir 266 straipsnio reikalavimus.
50. Kita vertus, kasacinio skundo argumentai dėl neįtrauktų į bylą asmenų yra pagrįsti tiek, kiek bylą nagrinėję teismai sprendė Kretingos rajono valdybos aktų dalių panaikinimo klausimą, į bylą kaip dalyvaujančio byloje asmens neįtraukę šiuos aktus priėmusios institucijos – Kretingos rajono savivaldybės administracijos. Kasacinio teismo yra išaiškinta, kad, teismui sprendžiant dėl savivaldybės akto panaikinimo, į bylą turi būti įtraukta aktą priėmusi savivaldybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-22-701/2021](#), 34 punktas). Taigi, teismai, sprenddami administracinio akto dalies galiojimo klausimą, į bylą neįtraukę aktą priėmusios institucijos, pažeidė proceso įstatyme įtvirtintą draudimą spręsti klausimą dėl neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teisių ir pareigų ([CPK 14 straipsnio](#) 3 dalis, 266 straipsnis) ir nukrypo nuo minėtos kasacinio teismo praktikos.
51. Teisėjų kolegija pažymi, kad teismai sprendė ir dėl kito administracinio akto – Klaipėdos apskrities viršininko įsakymo – dalies panaikinimo. Klaipėdos apskrities viršininko administracija yra likviduota (Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo ir jį keitusių įstatymų pripažinimo netekusiais galios įstatymo 2 straipsnio 4 dalis). Likvidavus apskrities viršininko administraciją, ginčiuose dėl valstybinės žemės sandorių teismuose valstybei atstovauja Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, jeigu įstatymuose nenustatyta kitaip (Vyriausybės 2010 m. kovo 10 d. nutarimo Nr. 248 „Dėl apskričių viršininkų administracijų likvidavimo“ 5.2 punktas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-396/2010](#)). Paprastai atsakovas bylose dėl valstybinės žemės sandorių yra NŽT (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-106-916/2021](#); 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-188-684/2021](#); 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-190-313/2021](#)). Dėl to būtent atsakovė Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos turėjo ir galėjo pasisakyti tiek dėl administracinio akto panaikinimo, tiek dėl dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančia.

52. Apibendrinant išdėstytus argumentus, konstatuotina, kad dėl netinkamo teisės normų taikymo padaryti esminiai proceso teisės normų pažeidimai negali būti pašalinti apeliacinės instancijos teisme, todėl yra pagrindas panaikinti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimo ir nutarties dalis ir dėl šios dalies bylą perduoti nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui ([CPK 346 straipsnio](#) 2 dalies 1 punktas, 359 straipsnio 1 dalies 5 punktas ir 3 dalis, 360 straipsnis).
53. Ieškovo kasaciniu skundu prašoma panaikinti teismų sprendimo ir nutarties dalį, kuriais teismai *ex officio* panaikino administracinių aktų dalį, pripažino negaliojančiais sandorių dalį, taikė restituciją ir atmetė ieškinio dalį. Todėl panaikintina apskūsta teismų sprendimo ir nutarties dalis ir nėra pagrindo naikinti neapskūstos dalies ([CPK 353 straipsnio](#) 1 dalis). Panaikinus teismų sprendimo ir nutarties dalį, dėl šios dalies bylą perduotina nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui.
54. Jei bylos dalį iš naujo nagrinėsiantis pirmosios instancijos teismas nuspręstų, kad bylos duomenų nepakanka tam, kad teismas galėtų *ex officio* spręsti klausimą dėl dalies žemės sandorio pripažinimo negaliojančiu, teismas, be kita ko, turėtų pasiūlyti šalims ir trečiajam asmeniui pareikšti reikalavimus dėl dalies administracinių aktų panaikinimo, dalies valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties ir paveldėjimo teisės liudijimų pripažinimo negaliojančiais ir teisinių pasekmių taikymo, pateikiant šiuos reikalavimus pagrindžiančius įrodymus.
55. Kasaciniam teismui nusprendus, kad bylą perduotina pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas paliktinas spręsti šiam teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 360 ir 362 straipsniais,

nutaria:

Panaikinti Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 8 d. nutarties ir Plungės apylinkės teismo 2021 m. sausio 6 d. sprendimo dalis, kuriais teismai panaikino 1992 m. rugsėjo 24 d. Kretingos rajono valdybos potvarkio, 2000 m. birželio 16 d. Kretingos rajono valdybos sprendimo, 2000 m. rugpjūčio 3 d. Klaipėdos apskrities viršininko įsakymo dalis dėl 0,0301 ha ploto 0,2320 ha žemės sklype (*duomenys neskelbtini*) ir 2000 m. rugsėjo 5 d. valstybinės žemės pirkimo–pardavimo sutarties, 2012 m. spalio 10 d. ir 2018 m. spalio 17 d. paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimų dalis, kurių pagrindu ieškovas įgijo 0,0301 ha plotą 0,2320 ha žemės sklype (*duomenys neskelbtini*), taip pat panaikinti tą sprendimo ir nutarties dalį, kuria teismai taikydami restituciją grąžino natūra Lietuvos Respublikos nuosavybės 0,0301 ha iš 0,2320 ha ploto žemės sklypo, priteisė iš Lietuvos Respublikos 1095,02 Eur ieškovui ir atmetė kitą ieškinio dalį, taip pat paskirstė bylinėjimosi išlaidas, bei perduoti šią bylos dalį iš naujo nagrinėti Plungės apylinkės teismui.

Kitą Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 8 d. nutarties ir Plungės apylinkės teismo 2021 m. sausio 6 d. sprendimo dalį palikti nepakeistą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Danguolė Bublienė

Sigita Rudėnaitė

Antanas Simniškis